

ارائه مدل مفهومی گردشگری شهری پایدار مبتنی بر تأثیرات فضایی آن در تهران

رضا مطهر^۱، محمد صالح شکوهی بیدهندي^۲، سيد عبدالهادي دانشپور^۳

DOI:10.22034/jtd.2024.443703.2893

چکیده

گردشگری شهری، با توجه به ماهیت چندبعدی اش، در چند دهه اخیر بر تحولات فضایی تهران اثرگذار بوده است. بررسی شرایط کنونی نشان می‌دهد که تمرکزگرایی و غلبه رویکرد بخشی روند تحقق عدالت فضایی در تهران را دچار اختلال کرده است. این وضعیت بیانگر آن است که مفهوم عدالت فضایی در برنامه‌ریزی توسعه گردشگری تهران به‌طور کامل دیده نشده و اجرای آن در آینده، بدون تبیین سازوکارهای لازم، با مشکلاتی همراه خواهد بود. این پژوهش، با تأکید بر اثرگذاری گردشگری بر تغییر و تحولات فضایی، مدلی مفهومی مبتنی بر شرایط بومی تهران ارائه می‌نماید؛ به این منظور، با پارادایم تفسیری و انتقادی، از منطق‌های قیاسی و استقهای بهره می‌برد. پژوهش پیش‌رو بنیادی و از نوع آمیخته (کمی - کیفی) است و اطلاعات با شیوه کتابخانه‌ای و میدانی گردآوری شده است. این پژوهش، به منظور انتخاب رویکردی متناسب با شهر تهران، روش استدلال منطقی را برای استخراج تعاریف و مفاهیم از منظر جهان‌بینی‌های مختلف در پیش می‌گیرد. با استفاده از این روش، معیارهای گردشگری شهری در قالب چهار مدل مفهومی تبیین شده و با تکنیک دلفی دومرحله‌ای، اجماع نظر ۲۵ نفر از خبرگان درخصوص تأیید روایی این مدل‌ها انجام شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد مدل سوم، که بر مبنای ویژگی‌های شهر تهران است، به‌علت استفاده از معیارهای گردشگری پایدار و همچنین انطباق با شرایط و مقتضیات شهر تهران، مناسب‌تر از سایر مدل‌ها است. این مدل به تنوع مخاطبان و جاذبه‌ها توجه دارد و روشی را برای گردآوری اطلاعات و تحلیل آن‌ها و سپس ارائه راهبردهایی برای مدیریت گردشگری در شهر تهران مشخص می‌نماید.^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۱۱

واژه‌های کلیدی:

گردشگری شهری پایدار، تأثیرات فضایی، مدل مفهومی، ساختار فضایی، شهر تهران.

مقدمه

تغییر و تحول شگرفی در زندگی انسان‌ها به‌ویژه در زمینه حمل‌ونقل به وجود آورد. یکی از گونه‌های این پدیده گردشگری شهری است. گردشگری شهری «فعالیت افرادی است که به‌عنوان بازدیدکننده با هدف تفریح، سلامتی، کار، آموزش و سایر اهداف از محل زندگی خود به مقصدی مشخص سفر می‌کنند. این دید

گردشگری از دیرباز با اشکال خاص خود در جوامع بشری بر اساس انگیزه‌های گوناگون به‌ویژه انگیزه سفر و جابه‌جایی وجود داشته و طی مراحل سیر تکاملی خود را سپری کرده است. تحول اساسی در این پدیده را می‌توان با انقلاب صنعتی شناخت، که

۱. دکتری شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.

کد ارکید: 5722-4649-0007-0009 و rezamotahar95@gmail.com

۲. استادیار شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.

کد ارکید: 8472-270-0002-8472-270 و X0000-shokouhi@iust.ac.ir

۳. استاد شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.

کد ارکید: 5985-2737-0003-0000 و daneshpour@iust.ac.ir

۴. این مقاله برگرفته از رساله دکتری رضا مطهر، با راهنمایی سید عبدالهادی دانشپور و مشاوره محمد صالح شکوهی بیدهندي، در دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران است.

گسترده‌تر از دیدگاهی است که تنها کسانی را گردشگر می‌داند که با هدف اوقات فراغت سفر می‌کنند» (The Tourism Society, 2019). گردشگری شهری از مهم‌ترین فعالیت‌های انسان امروزی است که با به وجود آوردن تغییرات اساسی و تحولاتی بنیادی در شرایط اقتصادی، فرهنگی، کالبدی و سیاسی موجب دگرگونی در شهر مقصد می‌شود. از گذشته تا کنون، شهرها همواره کانون توجه فعالیت‌ها و خدمات مرتبط با گردشگری از جمله اسکان، تفریح و سایر تسهیلات برای گردشگران بوده است و بیشتر فعالیت‌های مرتبط با این صنعت در شهرها متمرکز شده است (Aksoz & Bac, 2012, p. 8)، که البته این تمرکز معایب و پیامدهایی نیز به همراه داشته است؛ به گونه‌ای که از دهه ۱۹۸۰، با تشدید مشکلات محیط‌زیستی و ظهور جنبش‌های مربوط به آن، رویکردهای مختلفی از جمله رویکرد گردشگری پایدار ظهور کرد (Motahar & Shokouhibidhendi, 2022, p. 177). از طرفی، برنامه‌ریزی گردشگری در سطح کشور دارای تعارضاتی با اهداف برنامه‌ریزی شهری بوده است. با توسعه روزافزون شهرها در کشور، جمعیت شهرنشین نیز فزونی یافته است، این جمعیت نیازمند تفریح و گردش‌اند. از طرفی دیگر، اختیاراتی در حوزه قانونی و عملی شهرداری‌ها وجود دارد که برای بهره‌گیری از فضاهای تفریحی و توریستی بسیار محدود است (Motahar et al. 2025). رویکرد گردشگری پایدار در واقع ابزاری کارآمد در دست متولیان این پدیده برای توسعه همه‌جانبه و نیل به اهداف برنامه‌ریزان است. وجود شهرهای متعدد که از نظر تنوع آب‌وهوایی، جغرافیایی، فرهنگی و تاریخی و مانند این‌ها ظرفیت‌های فراوانی برای جذب گردشگر دارند، فرصت مغتنمی را در شهرها فراهم ساخته است تا به دور از بسیاری از ناهنجاری‌های حاصل از صنعتی و تجاری شدن جامعه شهری در راستای تأمین منابع مالی و درآمدزا، تحقق اهداف برنامه‌ریزی شهری از جمله عدالت فضایی گام‌های مؤثری بردارند. یکی از اصلی‌ترین دلایل چالش‌های کنونی شهر تهران ریشه در ناکامی در برقراری عدالت اجتماعی دارد. سوچا (2013) معتقد است که نیاز به مفهوم عدالت فضایی نمود عینی عدالت اجتماعی است. به عبارتی، عدالت فضایی ارتباط‌دهنده عدالت اجتماعی و فضا است؛ از این‌رو، عدالت و بی‌عدالتی در فضا نمایان می‌شود (Dufaux, 2008, p. 2). این ادعا از دیدگاه برخی صاحب‌نظران از جمله سوچا (2013) قابل استنباط است. اگرچه موضوع عدالت فضایی در چند دهه گذشته

پیشرفت قابل توجهی داشته است، اما به نظر می‌رسد هنوز به طور کامل محقق نشده است. در عین حال، مطالعات اندکی در زمینه عدالت فضایی سرمایه‌های عمومی شهری صورت گرفته و اغلب پژوهش‌های انجام‌شده به بررسی یک‌بعدی و متمرکز بر نوع خاصی از تسهیلات محدود بوده است (Tsou et al., 2005, p. 42). بر این اساس، فقدان نگاه یکپارچه و چندوجهی به عدالت فضایی در توزیع سرمایه‌های عمومی شهری، یکی از خلأهای اساسی پژوهش‌های پیشین به شمار می‌رود و ضرورت انجام مطالعات جامع‌تر در این حوزه را دوچندان می‌کند.

به نظر می‌رسد یکی از معضلات عینی در برنامه‌ریزی شهر تهران، ضعف (یا فقدان) ارائه الگوهای مؤثر در زمینه کاهش نابرابری‌های موجود و ارتقای عدالت فضایی باشد. این در حالی است که با توجه به ماهیت پیچیده و چندبعدی تهران از جنبه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، مدیریتی و کالبدی، تبیین سازوکارها و ابزارهای برای ارتقای عدالت فضایی در فرآیند برنامه‌ریزی توسعه شهری، امری ضروری به شمار می‌رود. برخلاف رویکردهای بخشی، برنامه‌ریزی فضایی با اتخاذ نگاهی همه‌جانبه در چارچوب توسعه فضایی، تلاش می‌کند تا با مسئله ضعف عدالت فضایی مقابله کرده و راهکارهای مناسبی برای تحقق توسعه‌ای متوازن، جامع و پایدار در سطوح مختلف ارائه دهد.

حدود ۲۵۰ سال از پایتخت بودن تهران می‌گذرد. این شهر سرشار از جاذبه‌های طبیعی، میراثی، فرهنگی - اجتماعی، سیاسی و تاریخی است و با توجه به موقعیت سیاسی خاصش امکان جذب سرمایه‌گذاران خارجی در آن زیاد است. مدل توسعه پایدار محدود به حفظ منابع طبیعی نیست، بلکه به دنبال راهی است که نیازهای اجتماعی و اقتصادی انسان را در هماهنگی با مسائل محیط‌زیستی پاسخ دهد (Bolis et al., 2017). علیرغم پذیرش گسترده اهمیت گردشگری شهری در ترویج مؤلفه‌های پایداری و به‌ویژه عدالت فضایی در چارچوب طرح‌ها و برنامه‌های توسعه شهری، به نظر می‌رسد تاکنون تلاش علمی و عملی جدی برای درک ماهیت، تبیین جایگاه و شناسایی چگونگی نقش‌آفرینی این پدیده در جهت رفع معضلات ناشی از ضعف عدالت فضایی در ایران صورت نگرفته است. این خلأ پژوهشی در حالی مشهود است که گردشگری شهری می‌تواند به عنوان یکی از ابزارهای مؤثر در بازتوزیع منابع، فرصت‌ها و خدمات شهری مورد توجه قرار گیرد.

از این‌رو، به منظور تأمین و احقاق منافع

پذیرفته شده است. این در حالی است که در گروهی دیگر از شهرها، چرخه حیات اقتصادی-اجتماعی و حتی بقای آن‌ها، صرفاً از طریق گردشگری به جریان افتاده و تداوم می‌یابد؛ به گونه‌ای که در غیاب این صنعت، بسیاری از کارکردهای شهری دچار رکود و فرسایش می‌گردند.

در همین خصوص، شاو و ویلیامز (1994) تأکید می‌کنند که نواحی شهری به دلیل تمرکز بالای امکانات، خدمات و جاذبه‌های متنوع، قادرند همزمان نیازهای ساکنان و بازدیدکنندگان را تأمین کرده و حجم قابل توجهی از گردشگران را به سوی خود جذب نمایند. برنامه‌ریزی درباره گردشگری پایدار در مقیاس شهر، شامل سه سطح اجتماعات محلی، بازار و رشد شهری است. هر سطح با توجه به ظرفیت مدنظر باید در قالب پایداری گردشگری به گونه‌ای برنامه‌ریزی شود که عملکرد بهتری در عرضه و تقاضای مدنظر فراهم آورد (Akbari Sarshuri, 2019, p. 46). مهم‌ترین اهداف گردشگری را می‌توان توسعه اقتصادی و اجتماعی، کاهش فقر و نابرابری و ارتقای عدالت در شهرها و نواحی مقصد دانست. در کشورهای غیرصنعتی و کمتر توسعه یافته، گردشگری عاملی مهم و جدایی‌ناپذیر از راهبردهای توسعه شده است. در جدول ۱ به برخی از تعاریف گردشگری شهری پایدار اشاره شده است.

جدول ۱: تعاریف و دیدگاه‌های برخی از صاحب نظران درباره گردشگری شهری پایدار

پژوهشگر، سال	دیدگاه و تعاریف
Romão et al., 2014	گردشگری پایدار ترکیبی از حفاظت زیست محیطی، رفاه اقتصادی و منافع اجتماعی برای جوامع شهری است.
Erkus-Ozturk & Erayd n, 2010	گردشگری پایدار ابزاری در جهت توسعه صنعت گردشگری برای ارائه‌دهندگان خدمات است؛ درحالی‌که برای مدیران مقصد حفظ منابع طبیعی مهم‌تر است.
Hoyer, 2000	گردشگری پایدار باید در چشم‌انداز جهانی توسعه یابد، اما به پایداری محیطی در سطح محلی توجه می‌شود.

عمومی (چه در حوزه توزیع فضایی و چه در فرایندهای تصمیم‌سازی) تبیین مفاهیم و معیارهای گردشگری شهری پایدار و همچنین شناسایی سازوکارهای مؤثر در تعدیل ضعف‌های عدالت فضایی در شهر تهران امری ضروری به شمار می‌رود. بررسی وضعیت کنونی تهران پرسش‌های متعددی را برای ساکنان و گردشگران مطرح می‌سازد: از جمله اینکه چرا و چگونه برخی از شهرهایی که ویژگی‌های مشابهی با تهران دارند (مانند لندن، پاریس و استانبول) در بهره‌گیری از ظرفیت‌های گردشگری برای ارتقای عدالت فضایی، نسبتاً موفق عمل کرده‌اند؟ همچنین، کدام مدل یا الگو از گردشگری می‌تواند اهداف برنامه‌ریزی شهری، به ویژه عدالت فضایی، را در تهران محقق سازد؟ از این رو، هدف از انجام این پژوهش، با تأکید بر اثرگذاری گردشگری بر تغییر و تحولات فضایی، ارائه مدل مفهومی گردشگری شهری پایدار مبتنی بر مقتضیات و شرایط بومی شهر تهران بوده است.

مروری بر ادبیات موضوع

درباره مفهوم توسعه پایدار تعاریف و دیدگاه‌های متعددی وجود دارد. توسعه پایدار راه‌حلی است برای الگوهای فانی ساختاری، اجتماعی و اقتصادی توسعه ارائه می‌دهد تا از بروز مسائلی همچون نابودی طبیعی، تخریب سامانه‌های زیستی، آلودگی، تغییرات آب‌وهوایی، افزایش بی‌رویه جمعیت، بی‌عدالتی و پایین آمدن کیفیت زندگی انسان‌های حال و آینده جلوگیری کند (Marcuse, 2009). در عین حال عدالت اجتماعی را محقق سازد. از این رو، می‌توان گفت یکی از ابزارهای تحقق توسعه پایدار و در پی آن ارتقای عدالت (عدالت فضایی و...) در خصوص شهرها گردشگری پایدار است (Motahar et al. 2025)؛ که باعث ارزشمند شدن کل یا بخشی از شهر می‌شود؛ چراکه در قالب الگوهای فضایی عمل می‌کند و دارای ویژگی‌های خاص خود است.

ظرفیت‌های نهفته در گردشگری شهری، این امکان را برای سیاست‌گذاران و مدیران شهری فراهم ساخته است که با ایجاد بسترهای نهادی و ارزش‌گذاری هدفمند بر جاذبه‌های گردشگری در مناطق مستعد، زمینه را برای بهره‌مندی از پیامدهای مثبت این حوزه فراهم آورند (Rosentraub & Joo, 2009, pp. 759-770). در برخی از محیط‌های شهری، با توجه به چارچوب عملکردی که بر اساس موقعیت جغرافیایی، ویژگی‌های طبیعی و ساختارهای اجتماعی-اقتصادی آن‌ها تعریف می‌شود، فعالیت گردشگری در کنار سایر کارکردهای شهری نظیر تولید، خدمات و سکونت، جایگاه خود را یافته و به تدریج

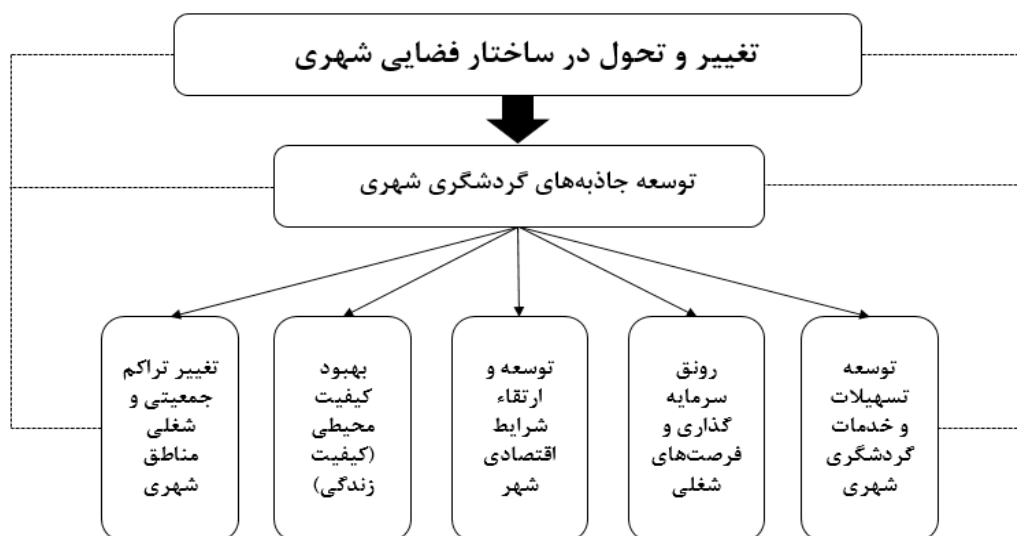
مورد تأکید قرار گرفت، این مهم نقش بسزایی در توسعه مبتنی بر اصول عدالت‌محور برای شهر تهران خواهد داشت.

تأثیرات فضایی گردشگری شهری

توسعه خدمات گردشگری در پهنه‌های دارای ظرفیت و جاذبه‌های گردشگری ممکن است توزیع نامتعادل و نامتوازن جمعیت و فرصت‌های شغلی در ساختار فضایی شهری میان حوزه‌های گردشگری و همچنین پهنه‌های پیرامونی را به همراه داشته باشد (Ritchie, 2008). مکان و موقعیت جاذبه‌ها، مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر چگونگی توزیع فرصت‌های اشتغال در شهرهای گردشگری به شمار می‌رود؛ به گونه‌ای که پراکندگی این جاذبه‌ها، از تراکم فعالیت‌ها و فرصت‌های شغلی مرتبط با خدمات صنعت گردشگری می‌کاهد (Jung, 2010). تمرکز خدمات هم‌جوار با هسته سنتی شهری زمینه شکل‌گیری و پیدایش حوزه‌های گردشگری یا خوشه‌های گردشگری را در مراکز اولیه شهری فراهم می‌سازد. علاوه بر این، تجمع خدمات و زیرساخت‌های گردشگری ممکن است به افزایش تورم (تراکم) در چنین حوزه‌هایی منجر شود و توسعه نامتعادل و نامتوازن اقتصادی شهر و توزیع ناهمگون اشتغال و سکونت در ساختار فضایی شهری را به همراه داشته باشد (Jamshidi et al., 2019, p. 29). افزایش قیمت مسکن و زمین نیز از تأثیرات جاذبه‌های گردشگری شهری در حوزه‌های این پدیده است.

دیدگاه و تعاریف	پژوهشگر، سال
گردشگری پایدار باید شامل انواع گردشگری (از جمله گردشگری شهری) باشد تا این صنعت انبوه را بهبود بخشد.	Clarke, 1997
گردشگری پایدار رویکردی مثبت است با هدف کاهش تنش‌های موجود بین عناصر مختلف یک سیستم گردشگری پیچیده که شامل صنعت گردشگری، گردشگران، محیط‌زیست و مقصد است.	Bramwell & Lane, 1993

کریستالر (1963) معتقد است که گردشگری وسیله‌ای برای دستیابی به توسعه اقتصادی در مناطق حاشیه‌ای است؛ چراکه گردشگران ثروتمند به واسطه آن به مناطق حاشیه‌ای حرکت می‌کنند (Sharpley & Telfer, 2002). از سوی دیگر، گردشگری ممکن است باعث از بین رفتن منابع طبیعی و اجتماعی و فرهنگی، تضعیف هویت محلی، افزایش میزان جرم و جنایت، افزایش وابستگی به کشورهای صنعتی و ایجاد مشکلات محیط‌زیستی جبران‌ناپذیر شود. این تأثیرات منفی نتیجه ضعف یا نبود برنامه‌ریزی است (Motahar et al., 2025). در صورت برنامه‌ریزی همه‌جانبه و بر اساس اصول توسعه پایدار که از اواخر دهه ۱۹۸۰

شکل ۱: چگونگی تأثیر گردشگری شهری در ساختار فضایی

خارجی صورت پذیرفته‌اند، این پژوهش به منظور پابندی به مبانی اصیل نظری و بهره‌مندی از آخرین یافته‌های آکادمیک بین‌المللی (به‌ویژه در بازه زمانی ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۳) و نیز به دلیل غلبه روش‌های کمی و کیفی به‌کاررفته در پژوهش‌های اروپایی که از اعتبار روش‌شناختی بالاتری برخوردارند، مرور خود را صرفاً به پژوهش‌های خارجی معطوف کرده است. بدیهی است که بررسی تطبیقی یا بومی‌سازی این مفاهیم برای تهران هدف اصلی این پژوهش را تشکیل می‌دهد.

بررسی پژوهش‌های خارجی نشان می‌دهد که از دهه ۱۹۸۰ میلادی آکادمی‌ها و سازمان‌های مرتبط با گردشگری بر رابطه بین گردشگری و توسعه پایدار متمرکز شده‌اند. در این راستا، ویلا^۱ و همکاران (2015)، در پژوهشی با موضوع «رقابت برای بازار گردشگری معلولان»، به مقایسه عوامل رقابت‌پذیری گردشگری قابل دسترس در اسپانیا و استرالیا پرداختند. زامفیر و کوربوس^۲ (2015)، در پژوهشی با عنوان «به سوی توسعه گردشگری پایدار در مناطق شهری: مطالعه موردی بخارست به‌عنوان مقصد گردشگری»، به بررسی الزامات پایداری گردشگری شهری پرداختند. ماکسیم^۳ (2016)، در پژوهشی با عنوان «پایه‌سازی گردشگری پایدار در مناطق شهری: مطالعه موردی لندن»، به چالش‌های عملیاتی‌سازی گردشگری پایدار پرداخت. لیو^۴ و همکاران (2017)، در پژوهشی با عنوان «قابلیت توسعه گردشگری در چین: تحلیل توسعه پایدار با استفاده از داده‌های فضایی»، به تأثیر گردشگری در کیفیت زندگی شهری اشاره کردند.

چنگ^۵ و همکاران (2018)، در پژوهشی با عنوان «تأثیر سیاست‌های گردشگری در ارتقای عدالت فضایی»، نشان دادند که مشارکت عدم تطابق فضایی بین منابع و عوامل گردشگری را اصلاح می‌کند و تحقق عدالت فضایی را ارتقا می‌دهد. وانگ^۶ (2019)، در پژوهشی با عنوان «تأثیر تجربیات فضای باز دوران کودکی در نگرش ساکنان درباره گردشگری پایدار در بافت شهری»، به نقش تجربیات اولیه زندگی در شکل‌گیری نگرش مثبت به گردشگری پایدار پرداخت. لشنیوسکا ناپیرالا^۷ و همکاران (2019) در پژوهشی با عنوان «توسعه گردشگری پایدار به سوی عدالت فضایی»، به دنبال

از طرف دیگر، بر اثر هماهنگ نبودن توسعه ساختار فضایی شهری با خدمات گردشگری شهری، بازخوردها و پیامدهای منفی بیاری بر روی ساختار فضایی شهری بر جای می‌ماند که ممکن است به ناپایداری بخش گردشگری شهری منجر شود (Zhu, 2008). تمرکز و تجمع خدمات و تسهیلات گردشگری در پهنه‌های جاذب گردشگری، علاوه بر تشویق بیشتر بازدیدکنندگان (گردشگران)، دسترسی ساکنان به خدمات شهری را تسهیل می‌کند و محیط شهری مطلوبی را برای ساکنان (محلی و بومی) و گردشگران فراهم می‌آورد. با توجه به این مهم، توسعه گردشگری به تغییرات تراکمی جمعیت و اشتغال در ساختار فضایی شهری به‌ویژه در پهنه‌های دارای جاذبه‌های گردشگری منجر خواهد شد (Jamshidi et al., 2019, p. 29). از این‌رو تمرکز خدمات گردشگری در پهنه‌های جاذب، ضمن تسهیل دسترسی ساکنان و گردشگران به امکانات شهری، به تغییرات تراکمی جمعیت و اشتغال در ساختار فضایی شهر منجر می‌شود.

با توسعه اقتصادی شهر، در صورتی که منابع درآمدی میان مناطق شهری بهینه و متوازن و متعادل توزیع شود، زمینه و بستر برای بهبود کیفیت زندگی پهنه‌های گوناگون شهری فراهم می‌شود؛ البته این امر خود موجب تغییر در تراکم جمعیت، خدمات، زیرساخت‌ها و فرصت‌های اشتغال پهنه‌های شهری بر اثر جابه‌جایی شهروندان به مناطق دارای کیفیت محیطی و زندگی بهتر می‌شود. تغییر در توزیع جمعیت و اشتغال موجب تغییر در سازمان فضایی شهری و ساختار فضایی شهرهای مقصد گردشگری می‌شود. از آنجاکه حل بسیاری از مسائل شهر که سبب تحقق و شکل‌گیری عدالت فضایی می‌شود بر عهده نظام برنامه‌ریزی شهری است، توسعه گردشگری شهری پایدار راهبردی مؤثر و اساسی برای کاهش عدم توازن سرمایه‌های شهری و ضرورتی اساسی و اجتناب‌ناپذیر برای نیل به عدالت فضایی است و باید به‌منزله یکی از محورهای اصلی در طرح‌های فرادست شهری مطرح و به‌طور همه‌جانبه بررسی و اجرا شود.

پیشینه پژوهش

از آنجاکه رویکرد گردشگری شهری پایدار با تأکید بر عدالت فضایی ریشه در ادبیات نظری توسعه‌یافته در نظام برنامه‌ریزی غرب (به‌ویژه از دهه ۱۹۸۰ به بعد) دارد و اغلب پژوهش‌های داخلی در این حوزه نیز عمدتاً با اقتباس یا بسط مفاهیم برگرفته از نوشتگان

1. Vila
2. Zamfir and Corbos
3. Maxim
4. Liu
5. Cheng
6. Wang
7. Leśniewska-Napierala

هدایت طرح‌های توسعه این صنعت به سمت تحقق عدالت فضایی بودند. گراه^۱ و همکاران (2020) در پژوهشی با عنوان «مدیریت توسعه گردشگری شهری پایدار: مطالعه موردی لیوبلیانا» به ارائه راهکارهای مدیریتی پرداختند.

کودسلا^۲ و همکاران (2020) در پژوهشی با عنوان «یک چارچوب مفهومی کل‌نگر مبتنی بر گردشگری شهری برای توسعه پایدار در تایلند» به دنبال ارائه چارچوبی عملیاتی بودند. بوم^۳ و همکاران (2021) در پژوهشی با عنوان «شناسایی دیدگاه‌ها و جهان‌بینی ذی‌نفعان در توسعه گردشگری شهری پایدار با استفاده از روش کیو» به تحلیل تنوع دیدگاه‌های بازیگران کلیدی پرداختند. پاناسیوک^۴ (2021) در پژوهشی با عنوان «تهدیدات معاصر برای توسعه گردشگری شهری پایدار» به طبقه‌بندی و شناسایی تهدیدات این حوزه پرداخت. هوا و واندیراد^۵ (2021) در پژوهشی با عنوان «شبکه گردشگری پایدار در مقاصد تجمع شهری» به تحلیل شبکه‌های گردشگری پرداختند. پدیسون و هال^۶ (2022) در پژوهشی با عنوان «سیاست‌های گردشگری و عدالت فضایی» نشان دادند که گردشگری شهری دارای ظرفیت‌های تحول‌آفرینی برای کاهش آثار منفی ضعف عدالت فضایی است.

توماسینی و لاموند^۷ (2022) در پژوهشی با عنوان «بازاندیشی در فضای گردشگری، هندسه‌های قدرت و عدالت فضایی» با رویکرد انتقادی بیان کردند که ایجاد چارچوبی از رابطه بین فضا و گردشگری، گردشگری فضایی عادلانه را امکان‌پذیر می‌کند. دیازپارا و جوور^۸ (2022) در پژوهشی با عنوان «گردشگری و حق به شهر» به این نتیجه رسیدند که سازوکارهای کالایی‌سازی ضعف عدالت‌های اجتماعی-فضایی را گسترش می‌دهد و شهر را برای بازدیدکنندگان و ساکنان غیراصیل می‌کند. سوانپانگ^۹ و همکاران (2022) در پژوهشی با عنوان «یک توصیه‌گر هوشمند برای ایستگاه‌های شارژ در دسترس هوشمند: شارژ خودروی الکتریکی برای پشتیبانی از یک شهر گردشگری هوشمند پایدار» به زیرساخت‌های فناورانه گردشگری پایدار پرداختند.

سانچز^{۱۰} و همکاران (2022) در پژوهشی با عنوان «چشم‌اندازهای برنامه‌ریزی گردشگری نزدیک در مناطق پیراشهری» به بررسی گردشگری در مقیاس محلی پرداختند. تانگ^{۱۱} و همکاران (2022)، در پژوهشی با عنوان «آیا توسعه گردشگری می‌تواند به بهبود قابلیت زندگی شهری کمک کند؟ بررسی مورد چین»، به بررسی تأثیر گردشگری در زیست‌پذیری شهری پرداختند. نگوین^{۱۲} (2023) در پژوهشی با عنوان «آیا نهادها برای هزینه‌های گردشگری اهمیت دارند؟» به نقش نهادها در اقتصاد گردشگری اشاره کرد. لیو و همکاران (2023)، در پژوهشی با عنوان «اثر آستانه تراکم گردشگری بر قابلیت زندگی شهری: بررسی مدل‌سازی بر روی شهرهای چین»، به رابطه غیرخطی بین تراکم گردشگری و کیفیت زندگی پرداختند. تان^{۱۳} و همکاران (2023)، در پژوهشی با عنوان «تأثیرات توسعه گردشگری در ادغام شهری-روستایی: مطالعه‌ای تجربی در منطقه دلتای رودخانه یانگ‌تسه»، به پیامدهای فضایی توسعه گردشگری اشاره کردند.

شوئه و بای^{۱۴} (2023)، در پژوهشی با عنوان «ویژگی‌های مکانی-زمانی و عوامل مؤثر بر شبکه بازار گردشگری شهری در چین»، به تحلیل الگوهای فضایی گردشگری پرداختند. انکالادا-آبارکا^{۱۵} و همکاران (2023)، در پژوهشی با عنوان «بازبینی گردشگری شهری در بلندمدت»، به بررسی الگوهای بلندمدت گردشگری شهری پرداختند. ژانگ^{۱۶} (2023)، در پژوهشی با عنوان «گردشگری، شهرنشینی و نابرابری درآمد شهری در چین»، به پیامدهای توزیعی گردشگری اشاره کرد. گروبه^{۱۷} (2023)، در پژوهشی با عنوان «جست‌وجوی راه‌هایی برای گردشگری شهری پایدار: ساخت‌شکنی انتقادی از رویکرد برلین برای گردشگری سازگار با شهر»، به نقد رویکردهای موجود پرداخت. ژو^{۱۸} و همکاران (2023)، در پژوهشی با عنوان «بی‌عدالتی فضایی در نوسازی مناطق تاریخی با محوریت گردشگری»، نشان دادند که توزیع ناعادلانه امکانات شهری به تمرکز سرمایه‌ها و خدمات در مناطق برخوردار و فراموشی جاذبه‌های کم‌برخوردار منجر می‌شود.

10. Sánchez

11. Tang

12. Nguyen

13. Tan

14. Xue and Bai

15. Encalada-Abarca

16. Zhang

17. Grube

18. Zhu

1. Grah

2. Koodsela

3. Boom

4. Panasiuk

5. Hua & Wondirad

6. Paddison and Hall

7. Tomasini and Lamond

8. Diaz-Parra and Jover

9. Suanpang

ذیل انجام شده است:

- داشتن دست کم مدرک تحصیلی دکتری (شهرسازی یا گردشگری).
- داشتن دست کم پنج سال سابقه کاری و پژوهشی مرتبط با شهرسازی و گردشگری.
- داشتن سابقه تدریس در دانشگاه‌های معتبر یا سابقه مدیریت در زمینه موضوع و اهداف پژوهش.
- نمونه‌گیری هدفمند یکی از متداول‌ترین و پرکاربردترین روش‌های نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی شناخته می‌شود. در این رویکرد، انتخاب اعضای نمونه بر اساس معیارهای از پیش تعیین شده صورت می‌پذیرد؛ بدین معنا که پژوهشگر نمونه‌های دارای ویژگی‌های مولد، غنی و حاوی اطلاعات ارزشمند و مرتبط با موضوع و اهداف پژوهش را برای تبیین مدل مفهومی گردشگری شهری پایدار با تأکید بر تأثیرات فضایی آن در کلان‌شهر تهران انتخاب و بررسی می‌کند. به عبارت دیگر، گزینش مشارکت‌کنندگان به گونه‌ای انجام می‌شود که بیشترین هم‌پوشانی را با مسئله پژوهش و نیازهای اطلاعاتی آن داشته باشد.

به گفته نورمن بلیکی (2005)، چهار منطق عمده استقرایی، قیاسی، پس‌کاوی و استقهای برای پژوهش وجود دارد. در پژوهش‌های گوناگون، به اقتضای الزامات مختلف، از یک یا ترکیبی از این منطق‌ها استفاده می‌شود. در این پژوهش، استخراج و جمع‌آوری معیارهای «گردشگری شهری پایدار با تأکید بر تأثیرات فضایی» بر مبنای منطق قیاسی بوده است. در واقع، مرور ادبیات و پژوهش‌های مرتبط در حوزه «گردشگری شهری» و «عدالت فضایی» به منظور فراهم آوردن مبنایی برای تبیین مدل (های) مفهومی است که دارای روایی سازه باشد و در ادامه، با نظرخواهی از کارشناسان متخصص، روایی صوری نیز تأمین شود. تدوین مدل‌های مفهومی به منظور ارائه مدل نهایی منطبق با شرایط بومی و مقتضیات شهر تهران است و تمامی ابزارها و داده‌های پژوهش در راستای تأیید یا احیاناً اصلاح آن خواهد بود. بنابراین، استفاده از منطق قیاسی برای نیل به مدل مفهومی از مبانی نظری بخش عمده‌ای از پژوهش را در بر گرفته است.

همچنین، در این پژوهش لازم است دنیای ذهنی کنشگرانی که در میدان‌های گوناگون و حول محور «گردشگری شهری پایدار» فعالیت می‌کنند به دقت واکاوی شود و معانی و تفاسیری که این کنشگران به فضاها و گوناگون شهری نسبت می‌دهند بررسی شود. به عبارت دیگر، درک چگونگی شکل‌گیری معنا در ذهن کنشگران و تأثیر آن در رفتارهای فضایی یکی از

مرور پژوهش‌های خارجی بین سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۳ نشان می‌دهد که ادبیات گردشگری شهری پایدار به موضوعات متعددی از جمله تحقق عدالت در ابعاد گوناگون گردشگری، تبیین نقش مشارکت محلی، سنجش زیرساخت‌ها، تأثیر در تاب‌آوری شهری و طبقه‌بندی تهدیدات پیش روی این پدیده پرداخته است. با این حال، بخش عمده این پژوهش‌ها در بستر کشورهای اروپایی و با شرایط جغرافیایی، نهادی و مدیریتی خاص همان جوامع انجام شده‌اند. در مقابل، بررسی متون نشان می‌دهد که در حوزه گردشگری شهری تهران پژوهش‌های اندکی مبتنی بر مدل پایداری و با تأکید بر ارتقای عدالت فضایی صورت گرفته است و اسناد فرادستی موجود نیز عمدتاً به راهبردهای کلان اقتصادی و محیط‌زیستی محدود شده‌اند. به عبارت دیگر، شکاف پژوهشی عمیقی در خصوص رویکردی تلفیقی که هم‌زمان ابعاد فضایی، اجتماعی، فرهنگی و اکولوژیکی گردشگری شهری را در چارچوب عدالت فضایی برای تهران مدنظر قرار دهد مشاهده می‌شود.

روش‌شناسی

این پژوهش، با بهره‌گیری از پارادایم تفسیری و انتقادی و نیز تکیه بر رویکردهای قیاسی و استقهای، در زمره پژوهش‌های آمیخته (کمی-کیفی) قرار می‌گیرد. بخش کیفی شامل نظرخواهی از کنشگران حوزه گردشگری و نیز به‌کارگیری منطق پژوهشگر و تعاریف برگرفته از طریق مشاهده مشارکتی است. بخش کمی نیز به تأیید روایی معیارهای مستخرج مبتنی بر فرایند وزن‌دهی اختصاص دارد. گردآوری داده‌ها با استفاده از دو راهبرد کتابخانه‌ای و میدانی صورت پذیرفته و روش اصلی پژوهش استدلال منطقی است. این روش یکی از شیوه‌های معتبر برای استخراج تعاریف و معیارها از منظر جهان‌بینی‌های گوناگون است که به منظور انتخاب رویکردی متناسب با شرایط زمینه پژوهش به کار می‌رود. در گام نخست، با کاربست روش استدلال منطقی، پژوهش‌های متعدد بررسی شده و تعاریف و معیارهای گردشگری شهری پایدار گردآوری شده است. سپس، به منظور حصول انجم نظر خبرگان و تأیید روایی معیارهای شناسایی شده برای گردشگری شهری پایدار با تأکید بر ارتقای عدالت فضایی، از تکنیک دلفی دو مرحله‌ای استفاده شده است. تکمیل پرسش‌نامه توسط ۲۵ استاد و پژوهشگر با تخصص گردشگری و عدالت فضایی با برخورداری از شرایط

یافته‌های پژوهش

بر اساس نظریه‌های گردشگری شهری پایدار، تأثیرات متقابلی میان جاذبه‌های گردشگری و ساختار فضایی شهر وجود دارد. ساختار فضایی شهر هم از توسعه سازمان فضایی تأثیر می‌پذیرد و هم تحت تأثیر ارتقای خدمات و تسهیلات مراکز اشتغال قرار می‌گیرد. توسعه زیرساخت‌ها و تسهیلات گردشگری شهری فرصت‌های شغلی و سرمایه‌گذاری جدیدی در شهر مقصد ایجاد می‌کند که در صورت مدیریت کارآمد، زمینه‌ساز توسعه اقتصادی و ارتقای عدالت فضایی خواهد بود. معیارهای گردشگری شهری پایدار نیز مجموعه مقیاس‌هایی هستند که شناخت ارتباط میان صنعت گردشگری و تأثیرات آن در شهر میزبان را ممکن می‌سازند و ابزاری برای شناسایی موقعیت‌ها، مشکلات و سنجش اقدامات مناسب به شمار می‌روند.

ارکان اساسی این پژوهش به شمار می‌رود. از این رو، در مقاطعی از فرایند پژوهش، به منظور فهم عمیق‌تر دیدگاه‌ها و برداشت‌های دیگران و نیز برای لحاظ کردن تفسیر و خوانش پژوهشگر و بومی‌سازی نتایج با شرایط خاص شهر تهران از منطق استفهامی بهره گرفته شده است. این معانی و همچنین رفت و برگشت نظام‌مند میان دورویکرد قیاسی و استقرایی به پژوهشگر این امکان را می‌دهد که فضا را همچون آینده‌ای در ذهن کنشگران بازتاب دهد و از طریق تحلیل عمیق این بازتاب‌های ذهنی به تصویری روشن و همه‌جانبه از وضعیت موجود گردشگری پایدار در شهر تهران دست یابد. بر مبنای آنچه تشریح شد، به منظور دستیابی به اهداف تعیین شده، لازم است از ترکیب هدفمند دو منطق قیاسی و استفهامی استفاده شود؛ به گونه‌ای که این دو منطق، به طور هم‌زمان و مکمل یکدیگر، فرایند تحلیل و تفسیر داده‌ها را هدایت نمایند.

جدول ۲: فراوانی معیارهای گردشگری شهری پایدار

امکانات و زیرساخت‌ها	هزینه سفر	ایمنی	میزان سرمایه‌گذاری	آزادی	مشارکت	تبلیغات و رسانه	تقویت پیوندها (صلح)	فناوری‌های اطلاعات	روایت و تداعی خاطره	شرایط محیط‌زیستی	آموزش و فرهنگ	جاذبه‌های گردشگری	منابع انسانی (متخصص)	امنیت	حمل و نقل و ارتباطات	معیارها
		✓	✓	✓	✓	✓	✓				✓	✓	✓			Grube (2023)
✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓				✓	✓			Xue & Bai (2023)
✓	✓	✓	✓	✓	✓					✓			✓	✓		Encalada-Abarca et al. (2023)
✓	✓	✓	✓	✓	✓							✓	✓	✓		Liu et al. (2023)
✓	✓	✓	✓	✓	✓							✓	✓	✓		Smith et al. (2023)
✓	✓	✓	✓	✓	✓							✓	✓	✓		Zhang (2023)
		✓	✓	✓	✓			✓	✓				✓	✓		Tan et al. (2023)
	✓	✓	✓	✓	✓			✓					✓	✓		Suanpang et al. (2022)
✓	✓	✓	✓	✓	✓				✓					✓		Nguyen (2023)
✓		✓	✓	✓	✓			✓						✓		Tang et al. (2022)
✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓		✓	✓	✓	✓		Sánchez et al. (2022)
✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		Hua & Wondrad (2021)
✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		Boom et al. (2021)
✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		Panasiuk (2021)
✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		Koodsela et al. (2020)
✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		Grah et al. (2020)
✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		Grah et al. (2020)
✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		Wang (2019)
✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		Mutana & Mukeada (2018)
✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		Koh & Kwok (2018)
✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		Liu et al. (2017)
✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		Menon & Melendez (2017)
✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		Ashok (2017)
✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		Maxim (2016)
✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		Zamfir & Corbos (2015)
✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		Vila et al. (2015)
✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		Claudia et al (2012)
✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		Ars & Bohanec (2010)

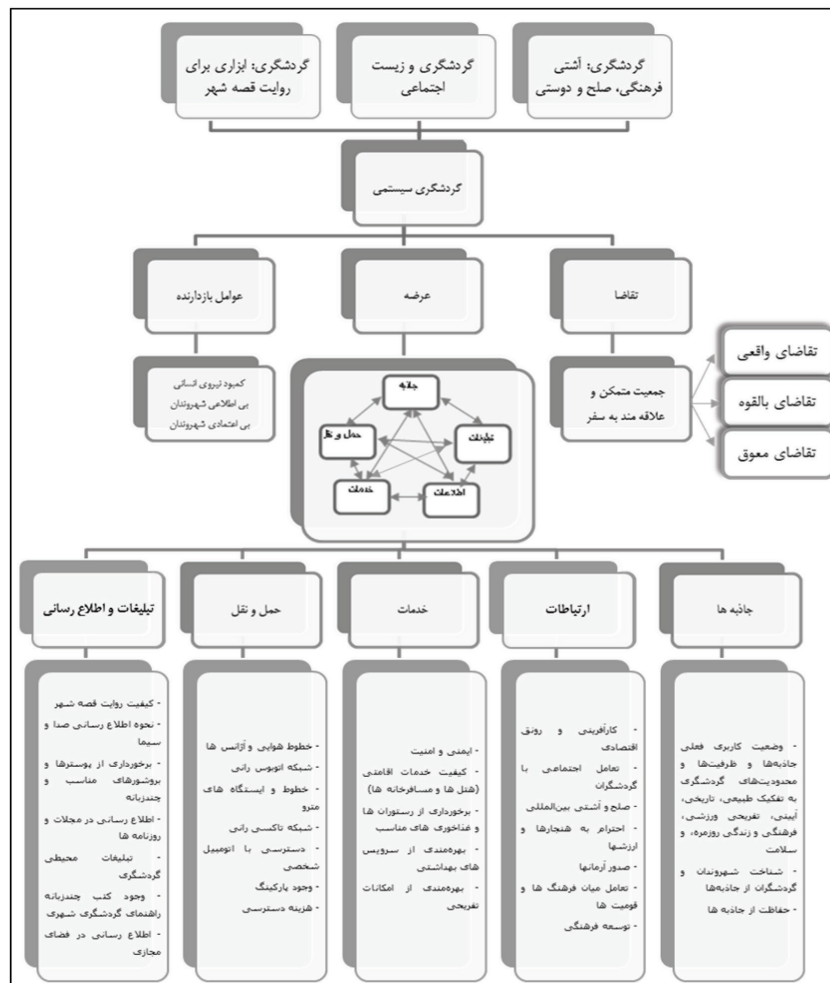

و تقاضا است. در بخش تقاضا، جمعیت علاقه‌مند به سفر و در بخش عرضه، عناصری همچون جاذبه‌ها، حمل‌ونقل، خدمات، اطلاعات و تبلیغات قرار می‌گیرند. گان تأکید ویژه‌ای بر عناصر عرضه دارد و موفقیت گردشگری در هر مکان را در گرو تعامل و همکاری این عناصر می‌داند. نقد وارد بر کاربرد این مدل در تهران آن است که نقطه اتکای مدل بر تعامل عرضه و تقاضا است، در حالی که مسئله گردشگری پایدار در تهران صرفاً مسئله تقاضا نیست. با وجود شکل‌گیری تقاضای چشمگیر برای سفر به تهران در سال‌های اخیر، عملاً عرضه مؤثری برای پاسخ‌گویی و بازاریابی وجود ندارد. از این رو، این مدل بیشتر برای طرح‌هایی مناسب است که هدفشان افزایش تقاضا است و کاربرد چندانی برای این پژوهش ندارد. این ساختار در شکل ۲ ارائه شده است.

معیارهای گفته‌شده از طریق مرور نظام‌مند پژوهش‌های بین‌المللی معتبر درباره گردشگری پایدار که در پانزده سال اخیر منتشر شده‌اند شناسایی شد. در این فرایند، ضمن بررسی عمیق متون و استخراج معیارهای اولیه، تلاش شد تا تنوع رویکردها و زمینه‌های جغرافیایی مختلف پژوهش‌های پیشین لحاظ شود. سپس، این معیارها پس از تأیید روایی و حصول اجماع نظر خبرگان گردآوری شدند. بر مبنای مرور ادبیات، مدل‌های مفهومی مختلفی تدوین و در نهایت، از میان آن‌ها مدلی برگزیده شد که به تشخیص پژوهشگر بیشترین تناسب را با اهداف پژوهش داشت.

مدل مفهومی اول، بر اساس مدل عرضه و تقاضای گردشگری

مدل گان^۱ (2002) متشکل از دو بخش عرضه

شکل ۲: مدل مفهومی اول بر اساس تئوری گان

مدل مفهومی دوم، بر اساس مدل کیوی (درخت معیارها)

همان‌طور که از معیارهای مستخرج از ادبیات پژوهش (جدول ۲) برمی‌آید، پدیده گردشگری دارای دو بعد کمی و کیفی است که هر یک را می‌توان از طریق معیارهای اختصاصی مربوط به همان بعد شناسایی کرد و سنجید. مدل کیوی (Kiwi) این امکان را فراهم می‌آورد که یک مفهوم نظری تا سطح معیارهای عملیاتی آن بسط و تفکیک شود. از دیدگاه

کیوی و کامپنهود^۱ (2006)، به‌منظور سنجش پذیر کردن متغیرهای کیفی در پژوهش‌های گردشگری، لازم است ابتدا مدل تحلیلی متناسب با موضوع ساخته شود. بر این اساس، شکل ۳ ابعاد کیفی و کمی گردشگری را به همراه مؤلفه‌ها و معیارهای مرتبط با هر بعد به تصویر کشیده است. مزیت کلیدی این مدل آن است که نه تنها امکان ارزیابی وضعیت موجود بر اساس معیارهای تعریف‌شده را فراهم می‌کند، بلکه زمینه را برای تدوین راهبردهای عملیاتی به‌منظور ارتقای هر یک از این معیارها مهیا می‌سازد.

شکل ۳: مدل مفهومی دوم بر اساس درخت‌واره معیارها

1. Kiwi and Kampenhud

عواملی چون سرمایه اقتصادی، تجربیات پیشین سفر و تصویر ذهنی از مقصد، الگوهای رفتاری و اولویت‌های مکانی متفاوتی دارند. این تنوع الگوها مسئله‌ای جدی برای عدالت فضایی ایجاد می‌کند؛ زیرا زیرساخت‌های گردشگری در تهران متوازن توزیع نشده است و مناطق شمالی از تمرکز بالای خدمات برخوردارند، در حالی که مناطق جنوبی با کمبود چشمگیر زیرساخت‌ها مواجه‌اند.

از این رو، سند راهبردی جامع و کارآمد و متکی بر اصول پایداری در حوزه گردشگری شهر تهران ناگزیر باید ابتدا با رویکردی پدیدارشناسانه، زمینه‌محور و مشارکتی مخاطب اصلی و گروه‌های مغفول‌مانده را شناسایی کند. سپس، بر اساس نیازها، آسیب‌پذیری‌ها و ملاحظات عدالت فضایی، راهبردهای عملیاتی متناسب را در چهار بعد اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، کالبدی-زیست‌محیطی و نهادی تدوین نماید. هرچند کاربست عملی این مدل به دلیل ماهیت میان‌رشته‌ای، پیچیدگی روابط میان گروه‌های مخاطب و ساختار ناعادلانه شهر، و نیز فقدان داده‌های نظام‌مند با چالش‌هایی همراه است، شواهد حاصل از مرور ادبیات، نظرخواهی از خبرگان و پیمایش میدانی نشان می‌دهد که مدل پیشنهادی می‌تواند به‌عنوان چارچوبی نسبتاً کامل، بومی و عملیاتی برای تبیین مسائل و ظرفیت‌های گردشگری تهران و برنامه‌ریزی مبتنی بر پایداری و عدالت فضایی به کار رود. نگاره کامل این مدل در شکل ۴ ارائه شده است.

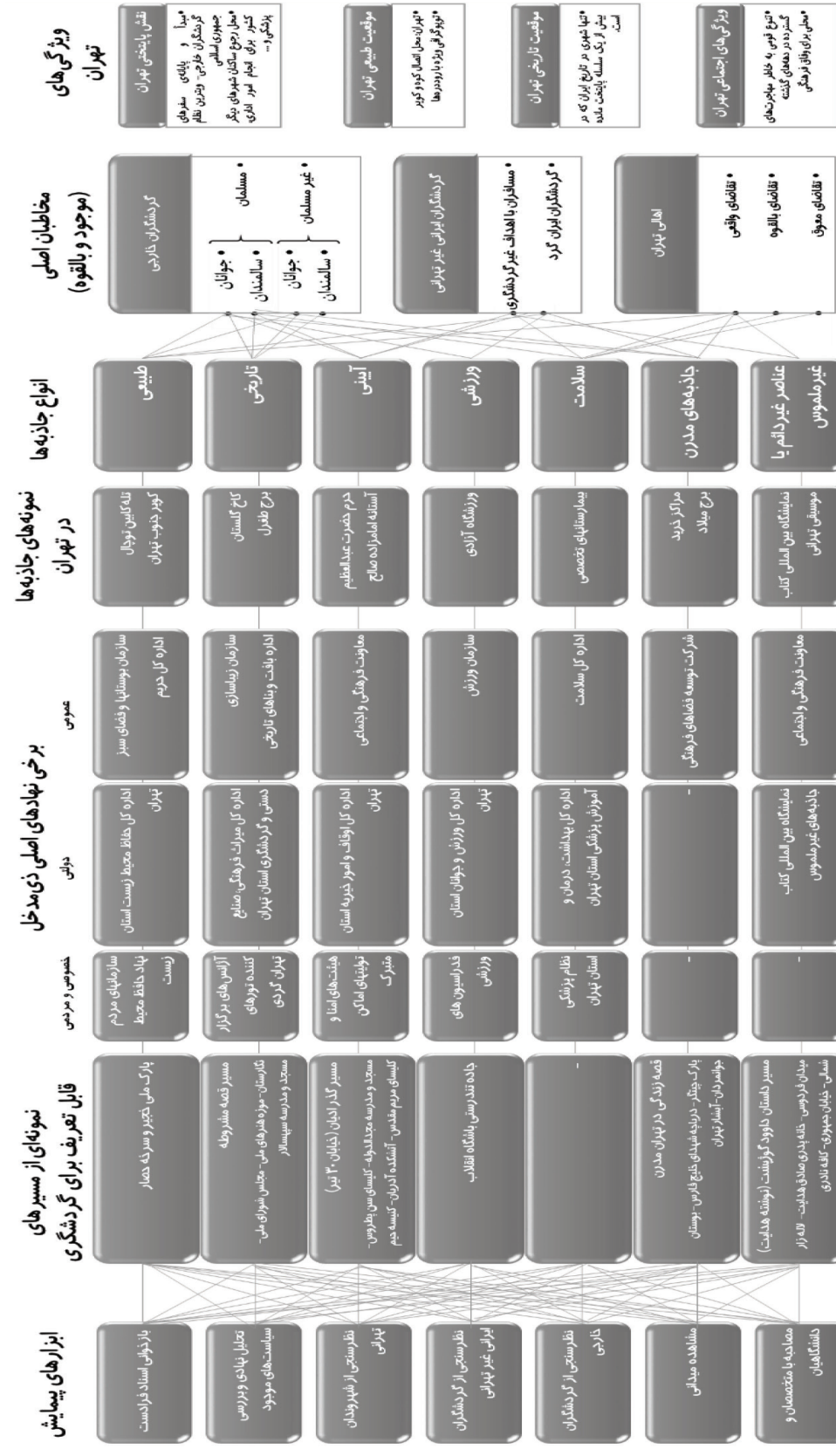
شهر تهران، با وجود نقاط قوت و ضعف، از ظرفیت‌های منحصر به فردی برای تحقق گردشگری پایدار و بهره‌مندی از مزایای اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی برخوردار است. این ظرفیت‌ها، در کنار چالش‌هایی چون ضعف عدالت فضایی، فرسودگی بافت‌های تاریخی، آلودگی هوا و ناهماهنگی نهادی، بستر پیچیده‌ای ایجاد کرده‌اند که هرگونه مداخله برنامه‌ریزی‌شده را نیازمند رویکردی چندبعدی و مشارکت‌جو می‌سازد. بر این اساس، مدل نهایی پژوهش نه بر آرمان‌های انتزاعی پایداری، بلکه بر معیارهای عینی، زمینه‌محور و واقعیت‌های موجود در تهران استوار است. هدف این مدل کاهش شکاف میان نظریه و عمل و جهت‌دهی به سیاست‌های توسعه گردشگری تهران به سمت عدالت فضایی و پایداری بلندمدت است.

مدل مفهومی سوم گردشگری شهری

پایدار، بر مبنای ویژگی‌های شهر تهران

مدل مفهومی ارائه‌شده در این پژوهش حاصل تأمل نظری و روش‌شناختی عمیقی است که در چارچوبی چندلایه و با لحاظ کردن سه دسته عامل تعیین‌کننده و به‌هم‌پیوسته تدوین یافته است. دسته نخست مقتضیات خاص و شرایط بومی کلان‌شهر تهران است که خود متأثر از عواملی چون ساختار کالبدی ناهمگن و رشد پراکنده شهری، الگوهای پیچیده مهاجرتی و تحرکات روزانه جمعیت، توزیع عمیقاً نامتوازن منابع، خدمات و فرصت‌های اقتصادی در مناطق مختلف، بافت تاریخی-فرهنگی متنوع و لایه‌لایه، و نیز نظام مدیریت شهری متمرکز و بعضاً ناهماهنگ میان نهادهای متولی است. دسته دوم شناسایی و تفکیک و تحلیل دقیق انواع مخاطبان و گروه‌های هدف گردشگری است که هر یک از نظر جامعه‌شناختی، اقتصادی، فرهنگی و رفتاری انگیزه‌ها، ادراکات، رفتارهای فضایی، الگوهای مصرف و انتظارات متفاوتی از شهر مقصد دارند. دسته سوم تأکید بنیادین و مستمر بر رویکرد گردشگری شهری پایدار به‌مثابه یک پارادایم هنجاری و نیز بهره‌گیری از معیارهای عینی و عملیاتی شده مندرج در جدول ۲ است که این معیارها خود حاصل فرایندی نظام‌مند مشتمل بر مرور ادبیات بین‌المللی، غربالگری اولیه، تأیید روایی محتوایی توسط خبرگان و درنهایت حصول اجماع نظر در قالب تکنیک دلفی دو مرحله‌ای بوده‌اند.

هسته مرکزی مدل بر این فرض استوار است که تهران با سه گروه اصلی از مخاطبان گردشگری مواجه است: گروه نخست شهروندان تهرانی هستند که به‌عنوان گردشگران درون‌شهری به دنبال تجربه فضاهای آشنا و گذران اوقات فراغت‌اند و انتظاراتی معطوف به کیفیت فضاها، ایمنی و دسترسی‌پذیری دارند. گروه دوم ایرانیان غیرتهرانی هستند که با ترکیبی از اهداف اداری، درمانی، زیارتی، تفریحی و تجاری سفر می‌کنند و تهران را به‌مثابه دروازه مرکزیت سیاسی و اقتصادی کشور می‌بینند. گروه سوم جهانگردان غیرایرانی هستند که با انگیزه‌های میراث فرهنگی، معماری و تعاملات بین‌فرهنگی وارد تهران می‌شوند و به دلیل ناآشنایی با بستر محلی، وابستگی بیشتری به اطلاعات پیشین، راهنمایان تور و زیرساخت‌های استاندارد دارند. هر یک از این سه گروه، تحت تأثیر

شکل ۴: مدل مفهومی سوم گردشگری شهری پایدار بر مبنای ویژگی‌های شهر تهران

مدل مفهومی چهارم، بر مبنای نتایج گردشگری

مدل نهایی بر این مبنای تعریف شده است که گردشگری اهدافی والاتر از رونق اقتصادی دارد؛ رونق اقتصادی صرفاً یکی از نتایج تبعی آن است، نه هدف غایی. این تمایز بنیادین میان اهداف اصیل و نتایج فرعی نقشی کلیدی در جهت‌دهی به سیاست‌های گردشگری ایفا می‌کند. بر این اساس، مدل به‌گونه‌ای تنظیم شده است که اهمیت نسبی مؤلفه‌ها را مشخص کند؛ برای نمونه، تعاملات فرهنگی میان میهمان و میزبان از رونق اقتصادی بسیار مهم‌تر است. بنابراین، برای گردشگران تهران، ایجاد زمینه ارتباط با اهالی

شهر اولویت دارد تا امکانات لوکس؛ زیرا تجربه اصیل مواجهه با فرهنگ محلی ارزشی پایدارتر و ماندگارتر از هرگونه زیرساخت مادی صرف دارد. تأثیرات فضایی و اجتماعی گردشگری، چون توسعه تعاملات اجتماعی، ایجاد صلح پایدار و افزایش سرمایه اجتماعی، بسیار مهم‌تر از نقش آن در اشتغال‌زایی است. این مدل همچنین مسائل مرتبط با تحقق هر هدف را تبیین می‌کند و برای هر مسئله راهبردهایی ارائه می‌دهد تا مدیریت شهری از طریق آن‌ها به اهداف گردشگری نزدیک شود. شکل ۵ این مدل مفهومی را نشان می‌دهد.

شکل ۵: مدل مفهومی چهارم بر مبنای نتایج گردشگری

رویکرد استقهای، این معیارها بر اساس شرایط بومی و مقتضیات خاص شهر تهران بازتعریف و بومی سازی شده اند. بر این اساس، هریک از چهار مدل ارائه شده در این پژوهش قابلیت آن را دارند که به عنوان چارچوبی نظری و روش شناختی مبنای پژوهشی مستقل در حوزه گردشگری شهری قرار گیرند.

بحث و نتیجه گیری

بررسی چرایی و چگونگی توسعه مقاصد گردشگری تهران نشان می‌دهد که رویکرد بخشی و تمرکز بیش از ظرفیت فعالیت‌ها و سرمایه‌های شهری در برخی مناطق (به‌ویژه شمال و غرب) در کنار محرومیت مناطق

گردشگری شهری طی دو دهه اخیر به یکی از موضوعات مهم و مورد توجه در عرصه پژوهش‌های شهری تبدیل شده است. به‌رغم نسبتاً نوپا بودن این شاخه از گردشگری، بسیاری از پژوهش‌ها آن را عاملی کلیدی در مدیریت شهری معرفی کرده‌اند؛ به‌گونه‌ای که گردشگری می‌تواند گزینه‌ای راهبردی برای تحقق توسعه پایدار در نظام مدیریت شهری کشورها به شمار آید. معیارها و مفاهیم به‌کاررفته در مدل‌های پیشنهادی این پژوهش با بهره‌گیری از منطق قیاسی و بر پایه منابع معتبر و ادبیات نظری گردشگری پایدار استخراج و گردآوری شده‌اند. همچنین، ضمن تلفیق معیارهای هم‌معنا و نزدیک از نظر مفهومی، با استفاده از منطق و

دیگر با وجود ظرفیت‌های فراوان حاکم است. این نبود تعادل بیانگر آن است که مفهوم عدالت فضایی در برنامه‌ریزی توسعه گردشگری تهران به‌طور کامل مغفول مانده است. از این رو، هرگونه برنامه‌ریزی برای توزیع امکانات و خدمات گردشگری در شهر تهران باید مبتنی بر اصل عدالت باشد تا بتواند عدالت فضایی را میان مناطق بیست و دوگانه ارتقا دهد. آنچه حائز اهمیت است، توسعه گردشگری شهری تهران مبتنی بر مدل پایداری و متناسب با مقتضیات بومی این شهر است؛ چراکه این پدیده چندوجهی را می‌توان به‌عنوان ابزاری مؤثر برای ارتقای عدالت فضایی در تهران مورد توجه قرار داد.

بر اساس مطالعات میدانی و بررسی وضعیت کنونی تهران، به نظر می‌رسد از میان چهار مدل پیشنهادی مدل سوم، به دلیل بهره‌گیری از معیارهای گردشگری شهری پایدار و انطباق با شرایط اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی تهران، برای دستیابی به گردشگری پایدار مناسب‌تر از سایر گزینه‌ها باشد. این مدل هم به تنوع مخاطبان و هم به تنوع جاذبه‌های شهر توجه دارد؛ همچنین، روشی برای گردآوری و تحلیل اطلاعات و ارائه راهبردهای گردشگری تبیین می‌کند و مسیر تحقق پایداری را مشخص می‌نماید. اینکه مخاطبان اصلی گردشگری چه کسانی باشند و برنامه‌ریزی شهری بیشتر معطوف به کدام نوع گردشگری باشد، در این مدل مورد توجه جدی قرار گرفته است. گفتنی است هرگونه اقدام مؤثر برای نیل به پایداری در تهران می‌تواند در تعدیل سایر معضلات شهر از جمله حمل و نقل، آلودگی هوا، بحران آب و مسکن نیز تأثیرگذار باشد.

یکی از مهم‌ترین وجوه تمایز این پژوهش با پژوهش‌های داخلی پیشین بررسی هم‌زمان دو مفهوم گردشگری شهری پایدار و عدالت فضایی است. در دو دهه اخیر، پژوهش‌های خارجی بر پیوند گردشگری و عدالت فضایی تأکید داشته‌اند، اما در ایران این موضوع تقریباً فاقد چارچوب نظری روشن است. از یک سو ضرورت ارتقای عدالت فضایی در تهران و از سوی دیگر ظرفیت تحول‌آفرین گردشگری، ارائه مدلی مفهومی از گردشگری شهری پایدار با تأکید بر تأثیرات فضایی آن را ضروری ساخته است. این پژوهش از جنبه‌هایی چون نوع برخورد با پدیده گردشگری، اتخاذ منطق استفهامی، برقراری پیوند گردشگری و عدالت فضایی، و بازتعریف معیارهای پایداری متناسب با شرایط بومی تهران، با پژوهش‌های داخلی پیشین

تمایز دارد. بر اساس نتایج، مؤلفه‌های لازم برای گسترش گردشگری پایدار در چند گروه اصلی به شرح ذیل دسته‌بندی می‌شود:

- تبلیغات و اطلاع‌رسانی در سطح بین‌المللی (فتاوری‌های اطلاعات)؛
- شبکه حمل و نقل و دسترسی (ارتباطات)؛
- ایجاد امنیت و بستر لازم به‌منظور برقراری آرامش و صلح برای گردشگران؛
- امکان روایتگری و خاطره‌سازی از طریق شهر مقصد؛
- وجود منابع انسانی (متخصصان)؛
- وجود جاذبه‌های متنوع گردشگری در شهر مقصد؛
- فراهم بودن منابع آموزشی و فرهنگی مربوط به حوزه گردشگری، میزبانی و...؛
- شرایط محیط‌زیستی شهر مقصد؛
- هماهنگی و مشارکت مردم و سازمان‌های ذی‌ربط؛
- گرانی و هزینه سفر به مقصد؛
- تأمین امکانات رفاهی و خدماتی ایمن برای گردشگران.

بررسی شرایط کنونی شهر تهران و تحلیل عمیق یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که در برنامه‌ریزی توسعه گردشگری این کلان‌شهر توجه به تأثیرات فضایی پدیده گردشگری و نمودهای کالبدی آن اجتناب‌ناپذیر است. این نمودها شامل توسعه تسهیلات و تجهیزات خدمات گردشگری، رونق اقتصادی شهر مقصد، بهبود کیفیت محیطی و نیز تغییر در تراکم جمعیتی و الگوهای اشتغال مناطق مختلف شهری می‌شود. به عبارت دیگر، گردشگری شهری پدیده‌ای صرفاً اقتصادی نیست، بلکه عاملی فضا‌ساز با پیامدهای مستقیم و غیرمستقیم در ساختار کالبدی و توزیع جمعیت و فعالیت در سطح شهر به شمار می‌رود.

منابع فارسی که معادل لاتین آن‌ها در فهرست منابع آمده است.

- اکبری سرشوری، مرجان (1399). تدوین اولویت‌های استراتژیک گردشگری شهری در کلان‌شهر مشهد. رساله دکتری گروه جغرافیا، واحد بین‌المللی دانشگاه فردوسی مشهد.
- بلیکی، نورمن (1384). طراحی پژوهش‌های اجتماعی. ترجمه حسن چاوشیان. چاپ یازدهم، تهران: انتشارات نی.

- Aksoz, O., & Bac, D. (2012). The importance of urban tourism for hotel marketing policies: The case of Eskişehir. *and Geosites*, 9(1), 7-16. https://gtg.webhost.uoradea.ro/PDF/GTG-1-2012/1_94_Bac_Aksoz.pdf
- Ars, M., & Bohanec, M. (2010). Towards the ecotourism: A decision support model for the assessment of sustainability of mountain huts in the Alps. *Environmental Management*, 91(12):,2554-2564. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2010.07.006>
- Ashok, S. (2017). Development of ecotourism sustainability assessment framework employing Delphi, C&I and participatory methods: A case study of KBR, West Sikkim, India. *Tourism Management Perspectives*, 21, 24-41. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2016.10.005>
- Blaikie, N. (2005). *Designing social research* (H. Chavoshian, Trans.). Ney Publications. (Original work published 2000). [In Persian]
- Bolis, I., Morioka, S., & Szelwar, L. (2017). Are we making decisions in a sustainable way? A comprehensive literature review about rationalities for sustainable development. *cleaner production*, 145, 310-322 <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.01.025>
- Boom, S., Weijsschede, J., Melissen, F., Koens, K., & Mayer, I. (2021). Identifying stakeholder perspectives and worldviews on sustainable urban tourism development using a Q-sort methodology. *Tourism*, 24(4), 520-535. <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1722076>
- Bramwell, B., & Lane, B. (1993). Sustainable tourism: an evolving global approach. *Sustainable Tourism*, 1(1), 1-5. <https://doi.org/10.1080/09669589309450696?journalCode>
- جمشیدی، محمدجواد، برک‌پور، ناصر و کلانتری، خلیل (1397). تحلیل تأثیرات فضایی جاذبه‌های گردشگری شهری بر خدمات گردشگری مشهد. *مطالعات مدیریت گردشگری*، 13 (44)، 1-38. <https://doi.org/10.22054/tms.2018.9641>
- مطهر، رضا و دانشپور، سید عبدالهادی (1401). تحلیل محتوای مطالعات گردشگری شهری پایدار، با تأکید بر واژه‌شناسی مفهوم «چالش». *توسعه پایدار محیط جغرافیایی*، 5 (9)، صص 122-143. <https://doi.org/10.48308/SDGE.2023.232716.1142>
- مطهر، رضا و شکوهی بیدهندی، محمدصالح (1400). رتبه‌بندی شهرستان‌های استان سیستان و بلوچستان براساس ظرفیت گردشگری فرهنگی و میراثی، با استفاده از روش آراس. *گردشگری و توسعه*، 10 (4)، 175-198. <https://doi.org/10.22034/jtd.2021.268687.2242>
- مطهر، رضا، دانشپور، سید عبدالهادی و شکوهی بیدهندی، محمدصالح (1404). تبیین چارچوب مفهومی عدالت فضایی با تأکید بر جایگاه و ظرفیت‌های گردشگری پایدار در شهر تهران. *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، 29 (93)، 333-353. <https://doi.org/10.22034/gp.2024.60720.3239>
- مطهر، رضا، دانشپور، سید عبدالهادی و شکوهی بیدهندی، محمدصالح (1402). اولویت‌بندی معیارهای گردشگری اسلامی به‌منظور ارتقاء عدالت شهری در تهران. *الهیات شهر*، 1 (2)، 182-127. <https://doi.org/10.22034/gp.2024.60720.3239>

References

- Akbari Sarshuri, M. (2019). *Compilation of strategic priorities of urban tourism in Mashhad metropolis*. PhD thesis, International Branch of Ferdowsi University of Mashhad. Department of Geography [In Persian]

- Gunn, C.A. (2002). *Tourism planning: Basics, Concepts, Cases, Rout ledge*. ISSN: 0415932696, 9780415932691. <https://www.abebooks.com/9780415932691/Tourism-Planning-Basics-Concepts-Cases-0415932696/plp>
- Hoyer, K. (2000). Sustainable tourism or sustainable mobility? The Norwegian case. *Sustainable Tourism*, 8(2), 147-160. <https://doi.org/10.1080/09669580008667354>
- Hua,H.,Wondirad,A.(2021). TourismNetwork in Urban Agglomerated Destinations: Implications for Sustainable Tourism Destination Development through a Critical Literature Review, *Sustainability*, 13(1). <https://doi.org/10.3390/su13010285>
- Jamshidi, M.J., Barakpur, N., & Kalantari, K.H. (2019). Analysis of Spatial Effects of Urban Tourism Attractions on Mashhad Tourism Services. *Management Studies*, 44(13), 1-38. <https://doi.org/10.22054/tms.2018.9641> [In Persian]
- Jung, T. (2010). *Tourism in Metropolitan Manila-Philippines: An Analysis* (Doctoral dissertation, Universität zu Köln). <https://d.nb.info/1013833139/34>
- Kiwi, R., & Kampenhuud, L. (2006). *Manuel de recherche en sciences sociales*. A. H. Nik Gohar (Trans.). Tutia Publishing. <https://www.gisoom.com/book/1309674/>
- Koh, S. G., & Kwok, A. O. (2018). ASEAN beyond talk shop: a rejoinder to regional tourism. *Current Issues in Tourism*, 21(10), 1085-1090. <http://dx.doi.org/10.1080/13683500.2016.1267114>
- Koodsela, W., Dong, H., & Sukpatch, K. (2020). A Holistic Conceptual Framework into Practice-Based on Urban Tourism Toward Sustainable Development in Thailand. Clarke, J. (1997). A framework of approaches to sustainable tourism. *Sustainable Tourism*, 5(3), 224-233. <https://doi.org/10.1080/09669589708667287>
- Claudia, T., Gonzalez, J., Breta, M. L., & Christopher, A. (2012). Social-Ecological Factors Influencing Tourist Satisfaction in Three Ecotourism Lodges in the Southeastern Peruvian Amazon. *Tourism Management*, 33(3), 545-552. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2011.06.008>
- Dufaux, F. (2008). *Birth announcement, justice spatial/spatial justice*. <https://www.jssj.org/wp-content/uploads/2012/12/JSSJ1-0en2.pdf>
- Encalada-Abarca, L., Ferreira, C. C., & Rocha, J. (2023). Revisiting city tourism in the longer run: an exploratory analysis based on LBSN data. *Current Issue in Tourism*, 27(4), 584-599. <https://doi.org/10.1080/13683500.2023.2182669>
- Erkus-Ozturk, H., & Erayd n, A. (2010). Environmental governance for sustainable tourism development: Collaborative networks and organization building in the Antalya tourism region. *Tourism Management*, 31(1), 113-124. <https://doi:10.1016/j.tourman.2009.01.002>
- Grah, B., Dimovski, V., & Peterlin, J. (2020). Managing sustainable urban tourism development: The case of Ljubljana. *Sustainability*, 12(3), 792. <https://doi:10.3390/su12030792>
- Grube, N. (2023). Seeking pathways for sustainable urban tourism: a critical deconstruction of Berlin's approach for city-compatible tourism. *European Planning Studies*, 31(8), 1673-1692. <https://doi.org/10.1080/09654313.2022.2094199>

- Motahar, R., Daneshpour, S. A., & Shokouhibidhendi, M. (2024). Prioritization of Islamic tourism criteria in order to promote urban justice in Tehran. *Urban Theology*, 1(2), 127-182. <https://doi.org/10.22081/jtc.2024.68619.1034> [In Persian]
- Motahar, R., Daneshpour, S. A., & Shokouhibidhendi, M. (2025). Explaining the conceptual framework of spatial justice with an emphasis on the role and capacities of sustainable tourism in Tehran. *Geography and Planning*, 29(93), 333-353. <https://doi.org/10.22034/gp.2024.60720.3239> [In Persian]
- Mutana, S., & Mukwada, G. (2018). Mountain-route tourism and sustainability. A discourse analysis of literature and possible future research. *Outdoor Recreation and Tourism*, 24, 59-65. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2018.08.003>
- Nguyen, C. P. (2023). Do institutions matter for tourism spending?. *Tourism Economics*, 29(1), 248-281, <https://doi.org/10.1177/13548166211045847>
- Panasiuk, A. (2021). Contemporary threats to the development of sustainable urban tourism. In *Handbook of Sustainable Development and Leisure Services* (pp. 141-156). Springer. Cham, https://doi.org/10.1007/978-3-030-59820-4_10.
- Ritchie, Brent W. (2008). *Contribution of Urban Precincts to the Urban Economy*, In Bruce Hayllar. Tony Griffin & Deborah Edwards (Eds.), *City Spaces - Tourist Places* (pp. 151-182), Oxford: Butterworth-Heinemann. <https://www.researchgate.net/publication/43514287>
- Romão, J., Neuts, B., Nijkamp, P., & Shikida, A. (2014). Determinants of trip choice, *Sustainability*, 11(24), 1-28. <https://doi.org/10.3390/su11247152>
- Liu, J., Chen, J., Nijlamp, P., & Petrick, J. F. (2023). Threshold effect of tourism density on urban livability: a modeling study on Chinese cities, *Annals of Regional Science*, 70(1), 315-331. <https://doi.org/10.1007/s00168-022-01118-w>
- Liu, J., Nijkamp, P., Huang, X., & Lin, D. (2017). Urban livability and tourism development in China: Analysis of sustainable development by means of spatial panel data. *Habitat international*, 68, 99-107, <https://doi:10.1016/j.habitatint.2017.02.005>
- Marcuse, P. (2009). Spatial Justice: Derivative but Causal of Social Injustice. *Spatial Justice*, 1(4), 1-6. <https://api.pageplace.de>
- Maxim, C. (2016). Sustainable tourism implementation in urban areas: a case study of London. *Sustainable Tourism*, 24(7), 971-989. <https://doi.org/10.1080/09669582.2015.1115511>
- Motahar, R. & Daneshpour, S.A., (2024). Content analysis of sustainable urban tourism studies with emphasis on the terminology of the concept of "challenge". *Sustainable Development of Geographical Environment*, 5(9), 122-143. <https://doi.org/10.48308/SDGE.2023.232716.1142> [In Persian]
- Motahar, R. & Shokouhibidhendi, M. (2022). Ranking Cities of Sistan and Baluchestan Province Based on Cultural and Heritage Tourism Capacity Using ARAS Technique. *Tourism and Development*, 10(4), 175-198. <https://doi.org/10.22034/jtd.2021.268687.2242> [In Persian]

- for Intelligently Accessible Charging Stations: Electronic Vehicle Charging to Support a Sustainable Smart Tourism City. *Sustainability*, 15(1), 1-18, <https://doi.org/10.3390/su15010455>
- Tan, J., Wang, K., Gan, C., & Ma, X. (2023). The Impacts of Tourism Development on Urban-Rural Integration: An Empirical Study Undertaken in the Yangtze River Delta Region. *Land*, 12(7), 1365. <https://doi.org/10.3390/land12071365>
- Tang, J., Cai, C., Liu, Y., & Sun, J. (2022). Can Tourism Development Help Improve Urban Liveability? An Examination of the Chinese Case. *Sustainability*, 14(18), 11427. <https://doi.org/10.3390/su141811427>
- The Tourism Society. (2019). <https://thetourismsociety.com/>
- Tsou, K. W., Hung, Y. T., & Chang, Y. L. (2005). An Accessibility Based Integrated Measure of Relative Spatial Equity in Urban Public Facilities. *Cities*, 22(6), 424- 435. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2005.07.004>.
- Vila, T. D., Darcy, S., & González, E. A. (2015). Competing for the disability tourism market - A comparative exploration of the factors of accessible tourism competitiveness in Spain and Australia. *Tourism Management*, 47, 261-272, <https://doi:10.1016/j.tourman.2014.10.008>
- Wang, W. C. (2019). The effect of early-life outdoor experiences on residents' attitudes towards sustainable tourism within an urban context. *Outdoor Recreation and Tourism*, 25, 1-9, <https://doi:10.1016/j.jort.2018.10.002>
- Xue, C. H., & Bai, Y. P. (2023). Spatiotemporal Characteristics and Factors Influencing Urban Tourism Market Network in Western satisfaction and loyalty in an eco-tourism destination: a modelling study on the Shiretoko Peninsula, Japan. *Ecological Economics*, 107, 195-205. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2014.07.019>
- Rosentraub, M.S., & Joo, M. (2009). Tourism and economic development: Which investments produce gains for regions?. *Tourism Management*, 30(5), 759-770. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2008.11.014>
- Sánchez, M.L., Del Pulgur, M.L.G., & Cabrera, A.T. (2022). Perspectives on proximity tourism planning in peri-urban areas. *European Planning Studies*, 30(12), 2456-2473. <https://doi.org/10.1080/09654313.2021.1961690>
- Sharpley, R. (2010). Tourism and Sustainable Development: Exploring the Theoretical Divide. *Sustainable Tourism*, 8(1), 1-19. <https://doi.org/10.1080/09669580008667346>
- Sharpley, R., & Telfer, D. (2002). *Tourism and Development Concepts and Issues*. New Zealand: Channel View Publications, <https://doi.org/10.4236/cus.2023.111010>
- Smith, R., Deb, D., Blizard, Z., & Midgett, R. (2023). A Planner's quest for identifying spatial (in)justice in local communities: A case study of urban census tracts in North Carolina, USA, *Applied Geography*. 158. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2023.103030>
- Soja, E. (2013). *Seeking Spatial Justice*. Minnesota: Minnesota Press. <https://www.upress.umn.edu/book-division/books/seeking-spatial-justice>
- Suanpang, P., Jamjuntr, P., Kaewyong, Ph., Niamsorn, Ch., & Jernsittiparsert, K. (2022). An Intelligent Recommendation

Zhu, H., Yu, W., & Li, J. (2023). The spatial injustice in tourism-led historic urban area renewal: an analytical framework from stakeholder analysis, *Current Issue in Tourism*. <https://doi.org/10.1080/13683500.2023.2203849>

Zhun, J. (2008). *The present stage of urbanization on urban tourism*. Beijing: Graduate School of the Chinese Academy of Social Science

China: Taking Chengdu as an Example. *Sustainability*, 15(10), 8135. <https://doi.org/10.3390/su15108135>

Zamfir, A., & Corbos, R. A. (2015). Towards sustainable tourism development in urban areas: Case study on Bucharest as tourist destination. *Sustainability*, 7(9), 12709-12722. <https://doi.org/10.3390/su70912709>

Zhang, J. (2023). Tourism, urbanization, and urban income inequality in China. *Tourism Economics*, 29(6), 1423-1441. <https://doi.org/10.1177/13548166221108121>